

Viola Ardone

Gyerekvonat

FORDÍTOTTA TODERO ANNA

Viola Ardone

Gyerekvonat

ATHENAEUM

A fordítás alapjául szolgáló mű
Viola Ardone: Il treno dei bambini
© 2019 Giulio Einaudi editore

Hungarian translation © Toderó Anna, 2020

Minden jog fenntartva.

Kiadta az Athenaeum Kiadó,
az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
1086 Budapest, Dankó u. 4–8.
Telefon: 1-235-5030
www.athenaeum.hu
www.facebook.com/athenaeumkiado

ISBN 978 963 293 879 0

Felelős kiadó: Dian Viktória
Felelős szerkesztő: Besze Barbara
Szerkesztette: Garamvölgyi Katalin
Műszaki vezető: Drótos Szilvia
Borító: Földi Andrea
Nyomdai előkészítés: Tóth Viktor

Készült a Korrekt Nyomdaipari Kft.-ben, 2020-ban
Felelős vezető: Barkó Iliász ügyvezető

Giaiménak

ELSŐ RÉSZ

1946

Anyám elöl, én szorosan mögötte. Sietősen lépked a spanyol negyed sikátoraiban: míg ő egyet lép, én kettőt. Nézem, milyen cipő van az embereken. Ép cipő: egy pont, lyukas cipő: egy pont levonás. Semmilyen cipő: nulla pont. Új cipő: jutalomcsillag. Nekem még sosem volt saját cipőm, mindig a mások levetett cipőjét hordom, és mindig nyomja a lábam. Anyám azt mondja, csámpás vagyok. Nem én tehetek róla. Hanem a cipő. A korábbi gazdája lábához idomult. Átvette a szokásait, más utakon járt, más játékokhoz szokott. És mikor hozzám kerül, honnan tudná, hogyan járok én, és hová akarok menni? Lassacskán hozzám szokna, de közben nő a lábam, szorítja a cipő, és kezdődik az egész előlről.

Anyám elöl, én szorosan mögötte. Hogy hová megyünk, nem tudom, azt mondja, a javamat akarja. De ez valami átverés lesz, mint a tetvekkal. Csak a javadat akarom, aztán már jött is a nullásgép. Még szerencse, hogy Tommasinónak, a barátomnak is a javát akarták, és őt is kopaszra nyírták. Az utcabeli fiúk kriptaszökevénynek csúfoltak minket. Tommasinóval eleinte nem voltunk barátok. Egyszer láttam, hogy elcsen egy almát az ősz hajú zöldséges standjáról a piacon,

és akkor azt gondoltam, hogy nem lehetünk barátok, mert anyám, Antonietta elmagyarázta nekem, hogy mi szegények vagyunk ugyan, de tolvajok nem. Mert akkor nem szegények leszünk, hanem nyomorultak. De aztán Tommasino meglátott, és nekem is lopott egy almát. Mivel az almát nem loptam, hanem ajándékba kaptam, megettem, már csak azért is, mert kopogott a szemem az éhségtől. És így végül mégis barátok lettünk. Az alma jóvoltából.

Anyám az utca közepén megy, emelt fővel. Én csoszogok, nézem a cipőket és pontokat gyűjtök, hogy elúzzem a félelmemet. Tízíg számolok az ujjaimon, aztán kezdem előlről. Ha eljutok tízszer tízig, valami jó dolog fog történni, ez a játék lényege. Mostanáig nem történt velem jó dolog, talán mert mindig elvitettem a számolást. Pedig a számokat nagyon szeretem. A betűket viszont nem: egymagukban felismerem őket, de mikor összeállnak, hogy szavakat adjanak ki, összezavarodom. Anyám azt mondja, nekem nem olyan lesz a gyerekkorom, mint neki volt, ezért küldött iskolába. Hát jó, elmentem, de nem éreztem jól magam. Először is az osztálytársaim úgy zajongtak, hogy megfájdult a fejem, a terem meg szűk volt, és lábszagú. Ráadásul egész idő alatt mozdulatlanul, csöndben kellett ülni a padban, és vonalakat húzogatni. A tanító néninek előreugró álla volt, alig lehetett érteni, mit mond, és ha valaki felmérgeztette, kapott egy nyaklevest. Én öt nap alatt tízet kaptam. Úgy számoltam az ujjaimon, mint a cipőket, de nem nyertem semmit. Így aztán nem akartam többé iskolába menni.

Anyám nem örült, de azt mondta, hogy akkor legalább valami mesterséget kell kitanulnom, és elküldött

rongyszedőnek. Eleinte örültem: az volt a dolgom, hogy egész nap mászkáljak, összeszedjem a rongyokat házról házra, vagy a szemétből, és elvigyem a piacra a Fafejúnek. De pár nap után úgy elfáradtam, hogy visszasírtam az előreugró állú tanító néni nyakleveseit.

Anyám megáll egy nagy ablakú, szürke-vörös ház előtt.

– Ez az – mondja. Megállapítom, hogy ez az iskola szebb, mint az a másik. Odabent csönd van, és semmi lábszag. Felmegyünk a második emeletre, a folyosón lévő fapadon ülünk, míg egy hang azt nem mondja:

– Kérem a következőt!

Miután senki sem mozdul, anyám rájön, hogy mi vagyunk a következők, és belépünk.

Anyámnak az a vezetékneve, hogy Speranza, vagyis remény. A hölgy, aki a szobában fogad minket, felírja, aztán azt mondja:

– Maguknak már úgylis csak a remény maradt.

Ekkor azt gondolom: na, anyám most biztos sarkon fordul, és hazamegyünk. De nem.

– Mikor jön a nyakleves, tanító néni kérem? – kérdezem, és a biztonság kedvéért a fejemre kulcsolom a karomat. A hölgy elneveti magát, és két ujjal belecsíp az arcomba, de csak finoman.

– Foglaljanak helyet – mondja. Mi pedig leülünk vele szemben.

A hölgy egyáltalán nem hasonlít arra a régi tanító nénire, nem ugrik előre az álla, viszont kedves a mosolya, rengeteg hófehér, szabályos foga van, a haja rövidre vágva, és nadrágot hord, mint a férfiak. Mi hallgatunk. Aztán a hölgy azt mondja, őt Maddale-na Criscuolónak hívják, anyám talán emlékszik is rá,

mert a háborúban azért harcolt, hogy felszabadítson minket a náci elnyomás alól. Anyám bólogat, de ordít róla, hogy soha életében nem hallott még erről a Maddalena Criscuolóról. Maddalena azt mondja, hogy annak idején ő mentette meg a Sanità negyed hídját, mert a németek dinamittal a levegőbe akarták röpíteni. És ezért utána bronzmedált meg oklevelet kapott. Én arra gondolok, hogy jobb lett volna, ha inkább egy pár új cipőt adnak neki, mert az egyik cipője ép, de a másik lyukas (összesen nulla pont). Azt mondja, jól tettük, hogy eljöttünk hozzá, sokan szégyellnek idejönni, a társnőivel úgy kellett végigjárniuk a házakat, és győzködniük az anyákat, hogy ez nekik is jó, meg a gyerekeiknek is. Sokan rájuk csapták az ajtót, szidalmazták őket. Ezt el is hiszem, mert engem is sokan szidalmaznak, mikor bekopogok valahová azzal, hogy használt ruhákat gyűjtök. Azt mondja a hölgy, hogy akadt sok derék ember, aki megbízott bennük, és anyám, Antonietta bátor asszony, és nagyszerű ajándékot ad a fiának. Én még sosem kaptam ajándékot, kivéve a régi varrodobozt, amiben a kincseimet tartom.

Anyám, Antonietta csak hallgatja ezt a Maddalénát, mert a beszéd nem az erőssége. Maddalena azt magyarázza, hogy lehetőséget kell adni a gyerekeknek. Én jobban örülnék, ha cukros túróval megkent kenyeret adna. Egyszer ettem ilyet az amerikaiak ünnepein, ahová Tommasinóval lopóztunk be (régii cipő: egy pont levonás).

Anyám továbbra sem szól, úgyszólván Maddalena tovább beszél: különvonatokkal fogják a gyerekeket északra vinni. Akkor anyám azt kérdezi:

– De jól meggondolták? Nézze meg ezt a gyereket. Valóságos istencsapása!

Maddalena azt feleli, hogy sok-sok gyerek lesz a vonaton, nem csak én egyedül.

– Tehát nem iskolába megyek! – értem meg végre, és elmosolyodom. Anyám, Antonietta nem mosolyog.

– Ha volna más választásom, nem lennék itt, ez az egyetlen gyerekem, nagyon vigyázzanak rá.

Az utcán anyám megint előttem lépked, de lassabban. Elmegyünk a lángosos bódé előtt, ahol mindig belesimpaszkodom a ruhájába, és addig böögök, míg képen nem legyint. Anyám megáll.

– Töpörtyűs-túróst kérek – mondja a pult mögött álló fiatalembernek. – Egyet.

Pedig kivételesen nem is nyaggattam érte, és azt gondolom, hogy ha anyám csak úgy magától lángost vesz nekem, mikor még nincs is ebédidő, akkor itt valami nem stimmel.

A fiatalember papírba csomagolja a lángost, ami sárga, mint a nap, és szélesebb, mint az arcom. Két kézzel ragadom meg, nehogy véletlenül leessen. Forró és illatos, ráfújok, olajszag áramlik az orromba meg a számba. Anyám lehajol, és a szemembe fúrja a tekintetét.

– Te is hallottad. Már nagy vagy, nemsokára nyolc-éves leszel. Tudod, milyen helyzetben vagyunk.

Aztán a keze fejével letörli az olajat az arcomról.

– Adj egy falatot, hadd kóstoljam meg – mondja, és lecsíp egy darabkát. Aztán kiegyenesedik, és elindulunk hazafelé. Nem szólok semmit, csak lépkedek. Anyám elöl, én szorosan mögötte.

Azután nem esik több szó a Maddalena-ügyről. Anyám talán elfelejtette, vagy meggondolta magát. De pár nap múlva bekopog hozzánk egy apáca, Gennaro atya küldte. Anyám kiles az ablakon:

– Hát ez a fityulás meg mit keres itt?

Az apáca megint kopog, úgyhogy anyám leteszi a varrást, és kinyitja az ajtót, de csak résnyire, úgyhogy az apáca csak a sárga arcát tudja bedugni rajta. Megkérdezi, bejöhet-e, mire anyám bólint, de látszik rajta, hogy a háta közepére kívánja a vendéget. Az apáca azt mondja, hogy anyám jó keresztény, és hogy Isten mindent és mindenkit lát, és hogy a gyermek nem az anyáé, nem is az apáé, hanem Istené. Azok a kommunisták Oroszországba akarnak küldeni minket vonattal, ahol majd levágják kezünk-lábunk, és soha többé nem jövünk vissza. Anyám nem felel. Nagyon jól tud hallgatni. Úgyhogy a végén a fityulás megsértődik, és elmegy. Akkor megkérdezem anyámtól:

– Tényleg Oroszországba akarsz küldeni?

Anyám újra kézbe veszi a varrását, és azt mondja:

– Még hogy Oroszországba... Én nem ismerem se a fasisztákat, se a kommunistákat. Nem ismerem

a papokat meg a püspököket se. – Anyám másokkal nem sokat beszél, de magában egy kicsit többet. – Én mostanáig csak az éhezést meg a görcölést ismertem. Szeretném látni, ez a fityulás vajon mihez kezdene egymagában, egy gyerekkel... Könnyen beszél, akinek nincs gyereke. De hol volt ő, mikor az én Luiginóm beteg lett?

Luigi a bátyám volt, és ha nem támadt volna az a rossz ötlete, hogy hörgőasztmát kap kicsi korában, most három évvel lenne idősebb nálam. Úgyhogy mire világra jöttem, már egyke voltam. Anyám nagyon ritkán emlegeti, de a fényképe ott van az éjjeliszekrényen, előtte mécses. Azt, hogy mi történt, Zandraglionától tudom, aki velünk szemben lakik az alagsorban, és rendes nő. Azt mondja, anyám annyira szenvedett, hogy mindenki azt gondolta, sosem jön rendbe. De aztán megszülettem én, és anyám boldog lett. Bár én nem teszem annyira boldoggá, mint Luigi. Különben biztosan nem küldene Oroszországba.

Átmegyek Zandraglionához a szuterénlakásába, mert ő mindig mindent tud, és amit nem tud, arról kikérdez másokat. Ő azt mondja, nem visznek Oroszországba, ismeri Maddalena Criscuolót meg a többieket: segíteni akarnak nekünk, reményt akarnak adni. De mihez kezdjek én a reménnyel? A vezetéknevemben már úgyis ott van, mert engem is Speranzának hívnak, mint anyámat, Antoniettát. A keresztnvem meg Amerigo. Apám választotta. Apámat nem ismertem, és valahányszor kérdezősködök róla, anyám úgy tekint az égre, mint mikor elered az eső, és ő nem szedte le időben a ruhát. Azt mondja, apám nagyszerű ember.

Elment Amerikába szerencsét próbálni. Visszajön?, kérdezem. Előbb-utóbb visszajön, feleli. Nem hagyott rám semmit, csak a nevemet. Az is valami.

Mióta híre ment a vonatoknak, felbolydult az egész sikátor. Mindenki mást mond: egyesek szerint eladnak minket, és Amerikába küldenek dolgozni, mások szerint Oroszországba megyünk, ahol elevenen megsütnek, megint mások szerint csak a rossz gyerekeket viszik el, a jók itt maradnak az anyukájukkal, de olyan tanulatlan népek is akadnak, akik magasról tojnak az egészszre, és nyugodtan élnek tovább az életüket. Én is tanulatlan vagyok, mégis Nobelnek neveznek az utcában, mert annyi mindent tudok, pedig otthagytam az iskolát. Az utcán szedem fel a sok okosságot: jövök-megyek, meghallgatom, kivel mi történt, beleütöm az orrom a mások dolgába. Senki sem születik tudósnak. Anyám, Antonietta nem szereti, ha úton-útfélen kifecsegek a dolgait. Pedig azt senkinek se mesélem el, hogy az ágyunk alatt ott lapul több csomag kávé, amiket a Fafejú hozott. Meg azt se, hogy a Fafejú délutánonként eljön hozzánk, és bezárkózik anyámmal a szobába. Ki tudja, mit mond a feleségének, talán azt, hogy biliárdozni megy. Engem kiküld, azt mondja, dolgozniuk kell.

Olyankor elmegyek rongyot szedni. Szövetcsíkok, selejtes darabok, az amerikai katonák használt ruhái, csupa koszos, bolhás vacak. Eleinte nem akartam elmenni otthonról, mikor megjelent nálunk: nehogy már a Fafejú mondja meg, mit csináljak. Aztán anyám azt mondta, hogy viselkedjek rendesen vele, mert nem akármilyen barátai vannak, és tőle függ a megélhetésünk. Azt mondta, a Fafejú ügyes kereskedő, kö-

vessem mindenben, mert csak tanulhatok tőle. Nem feleltem, de azóta mindig elmegyek, amikor ő megjön. A rongyokat, amiket hazaviszek, anyám kimossa, megsúrolja, megvarrja, aztán a végén odaadjuk a Fafejűnek, akinek standja van a piactéren, és eladja őket azoknak, akik nem olyan csórók, mint mi. Közben nézem a cipőket, számolom a pontokat az ujjaimon, és ha elérem a tízszer tízet, valami jó dolog fog történni: apám gazdagon tér haza Amerikából, és a Fafejű többé be se teheti a lábát a lakásunkba.

Egyszer tényleg sikerült a játék. A San Carlo Színház előtt láttam egy férfit, akinek olyan vadonatúj, ragyogóan fényes cipője volt, hogy egymagában száz pontot ért. És mikor hazaértem, a házunk előtt találkoztam a Fafejűvel. Anyám látta a feleségét a főutcán, új retiküllel a hóna alatt. A Fafejű erre azt mondta:

– Tanulj meg várni. Ha eleget vársz, egyszer majd eljön a te időd.

Mire anyám azt felelte:

– Ma viszont te fogsz várni. – És aznap nem engedte be. Ott maradt a Fafejű az ajtónk előtt, cigarettára gyújtott, és zsebre dugott kézzel járkált fel-alá. Odaléptem mellé, csak hogy kigyönyörködjem magam a bánatos képében, és azt kérdeztem:

– Mi az, ma ünnepnap van, Fafejű? Nem dolgozunk?

Erre leguggolt mellém, slukkolt egyet a cigarettájából, és mikor kifújta a levegőt, kis füstkarikák szálltak a szájából.

– Tudod, fiam – mondta –, a bor meg az asszony ugyanolyan. Vagy te uralkodsz fölötte, vagy ő uralkodik fölötted. Ha ő uralkodik, akkor elveszted a józan

eszed, rabszolga lesz belőled, én pedig mindig szabad ember voltam, és az is maradok. Gyere, menjünk el a kocsmába, megkóstolhatod a vörösborot. A Fafejű mellett ma férfi lesz belőled!

– Milyen kár, Fafejű, hogy nem mehetek, más dolgom van.

– Aztán mégis mi a dolgod?

– Rongyokat kell gyűjtenem, mint mindig. Alig érnek valamit, de ebből van a megélhetésünk. Engedelmevel.

És faképnél hagytam, miközben a füstkarikák eloszlottak a levegőben.

A rongyokat, amiket találok, az anyámtól kapott kosárba gyűjtöm. A kosár jó nehéz, ha tele van, ezért rászoktam, hogy a fejemen egyensúlyozzam, ahogy az asszonyok szokták a piacon. De aztán addig csináltam ezt, hogy kihullott a hajam, egészen csupasz lett a fejem búbja. És énszerintem ezért nyírta le anyám a hajamat nullásgéppel, nem a tetvek miatt!

Rongyszedés közben körbekérdezősködöm a vonatok ügyében, de hiába. Ki ezt mondja, ki meg homlok-egyenest az ellenkezőjét. Tommasino egyre csak azt hajtogatja, hogy neki nem kell elmennie, mert odahaza mindene megvan, és az anyja, Armida asszony soha nem süllyedne odáig, hogy alamizsnát kérjen. Pachiochia, az utcánk nagyasszonya azt mondja, mikor még királyság volt, nem történtek ilyen dolgok, az anyák nem adták el a gyerekeiket. Azt mondja, elveszett az emberekből a *mél-tó-ság!* És ahányszor csak ezt mondja, kivillan a barna ínye, és kilátszik az a pár sárga foga, ami még megmaradt, és nagyot köp a foghíjain keresztül. Szerintem már születésekor is csúnya

lehetett, ezért nem talált férjet. De erről nem szabad beszélni, mert ez a gyenge pontja. Meg az, hogy nincsen gyereke. Egyszer volt egy kanárija, de elrepült. A kanáriról sem szabad beszélni vele.

Zandragliona is vénlány. Nem lehet tudni, miért. Egyesek azt mondják, nem tudott választani a kérői közül, és végül egyedül maradt, mert igazából elég gazdag, és senkivel sem akar osztozni a pénzén. Mások szerint volt neki vőlegénye, de meghalt. Megint mások szerint volt vőlegénye, de aztán kiderült róla, hogy már nős. Szerintem meg ez mind csak gonosz pletyka.

Egyetlenegyszer fordult elő, hogy Pachiochia meg Zandragliona egy húron pendült: mikor a németek bejöttek az utcánkba ennivalóért, és mind a ketten galambszart tettek a töltött kenyérbe, azt mondták, töpörtyű, amolyan helyi különlegesség. Azok befalták, és dicsérték, hogy *gut, gut!*, a két nő meg jót kuncogott rajtuk titokban. A németeket nem láttuk többé, nem jöttek vissza, hogy bosszút álljanak.

Anyám, Antonietta nem adott el engem, legalábbis mostanáig. De két-három nappal az apácás eset után megyek haza a rongyos kosárral, és ki talállok ott? Maddalena Criscuolót. Na, gondolom, eljött, hogy megvegyen engem is. Miközben anyám beszélget velem, én úgy járkálok a szobában, mint egy félnótás, és ha kérdeznek tőlem valamit, nem válaszolok, vagy direkt dadogni kezdek. Azt találtam ki, hogy ha hibbantnak látszom, akkor nem vesznek meg. Mert ki az a balek, akinek pont egy hibbant vagy hebegős gyerek kell?

Maddalena azt mondja, hogy ő is volt szegény, sőt még most is az, és a nyomor nem bűn, hanem igazságtalanság. És a nőknek össze kell fogniuk, hogy job-

bá tegyék a dolgokat. Pachiochia viszont mindig azt mondja, hogy ha minden nő nadrágban járna és rövidre vágatná a haját, mint ez a Maddalena, a feje tetejére állna a világ. Én pedig erre azt mondom: ő beszél, mikor neki még bajusza is van! Maddalenának nincs bajusza. Szép piros szája van, és fehérek a fogai.

Maddalena halkabbra fogja a hangját, és azt mondja anyámnak, hogy ismeri az élettörténetét, tudja, milyen szenvedést okozott neki az a szerencsétlenség, és a nőknek segíteniük kell egymást, ezt hívják szolidaritásnak. Anyám, Antonietta két percen át bámul egy pontot a falon, ahol nincs semmi, és sejtem, hogy most a bátyámra, Luigira gondol.

Maddalena előtt más hölgyek is eljöttek hozzánk, de nekik nem volt rövid hajuk meg nadrágjuk. Ők igazi hölgyek voltak, szőkék, jól öltözöttek. Mikor megjelentek a sikátorban, Zandragliona elhúzta a száját, és azt mondta: na, megjöttek a jótékony dámák! Mi eleinte örültünk, mert csomagokat hoztak nekünk, ennivalót, de aztán kiderült, hogy a csomagokban nincsen se tészta, se hús, se sajt. Csak rizs. Csak és kizárólag rizs. Ahányszor csak jöttek, anyám, Antonietta az égre nézett, és azt mondta: sok a rizsa, egyszer még belefulladás a rizsába! A jótékony dámák először nem értették, aztán mikor látták, hogy már senkinek se kellenek a csomagjaik, azt mondták, hogy ez hazai termék, és ők a rizsfogyasztás mellett kampányolnak. Az emberek egy idő után már nem nyitottak ajtót nekik, ha bekopogtak. Pachiochia azt mondta, nem tudjuk, mi a hála, nem érdemlünk semmit, és az emberekből kiveszett a méltóság. Zandragliona szerint viszont csak hülyét csináltak belőlünk a rizsajukkal, és

attól kezdve ha valaki olyasmit akart ajándékozni neki, amire semmi szüksége nem volt, mindig azt mondta: na, megjöttek a jótékony dámák!

Maddalena azt ígéri, nagyon jól fogjuk érezni magunkat a vonaton, és az észak- meg közép-olaszországi családok úgy fogadnak majd, mintha a saját gyerekeik lennének, enni adnak, gondoskodnak rólunk, kapunk tőlük ruhát meg új cipőt (két pont). Ekkor hirtelen kiesem a hebegős hibbant gyerek szerepéből, és megszólalok:

– Anya, adjál el engem ennek a hölgynek!

Maddalena kinyitja nagy, piros száját, és kitör belőle a nevetés, anyám, Antonietta meg visszakézből képen vág. Ég az arcom, nem is tudom, hogy a pofontól-e vagy a szégyentől.

Maddalena abbahagyja a nevetést, anyám karjára teszi a kezét. Anyám úgy rántja el a karját, mintha megütötte volna az áram. Nem bírja, ha hozzáérnek, még azt se, ha megsimogatják. Aztán Maddalena nagyon-nagyon komoly hangon kijelenti, hogy ő nem akar megvenni engem. Hogy a Kommunisták Párt valami egészen rendkívüli dolgot szervez, olyasmit, ami bekerül a történelembe, hosszú évekig emlékezni fognak rá. Úgy, mint a galambszaros töltött kenyér esetére?, kérdezem erre. Anyám, Antonietta csúnyán néz rám, azt gondolom, újabb pofon jön, de ehelyett azt kérdezi:

– És te mit szeretnél?

Én meg azt felelem, hogy ha kapok egy pár vado-natúj cipőt (jutalomcsillag), akár gyalog is elmegyek azokhoz a kommunistákhoz, vonat se kell. Maddalena elmosolyodik, anyám meg úgy bólogat, mint aki azt mondja: hát jó, nem bánom.